

Wegwijs in Vlaamse bibliotheekcollecties

David Coppoolse

Studenten aan de slag met de historische Leuvense collegelectaten in het kader van het Magister Dixit-project. KU Leuven Bibliotheken. Foto: Layla Aerts.

Kent u dat? Door de boeken de bibliotheek niet meer zien? De aard van een bibliotheek komt pas aan het licht als u inzicht kunt krijgen in de onderdelen waaruit de collectie is samengesteld. Dan blijkt hoe die bibliotheek meer is dan de som van de opgenomen titels. Zwaartepunten worden duidelijk, waardevolle deelcollecties komen aan het licht, inspirerende bronnen voor nieuw onderzoek duiken op, u vindt materialen die u nooit in die bibliotheek zou hebben gezocht. Het beschrijven van deelcollecties heeft ook allerhande voordelen voor het beheer van het erfgoed. Geen wonder dus dat bibliotheken hier steeds meer op inzetten.

Collectiebeschrijving

Traditiegetrouw ontsluiten we een bibliotheek door boeken, kranten en tijdschriften op titelniveau te catalogiseren. Idealiter krijgt elk werk bij binnenkomst zijn digitale steekkaart waarmee we het achteraf kunnen traceren in de collec-

tie. Onder impuls van de Vlaamse Erfgoedbibliotheek vindt bij de deelnemende instellingen een nieuwe manier van beschrijven ingang, namelijk op het niveau van deelcollecties. In een 'collectiebeschrijving' worden niet de afzonderlijke werken, maar de kenmerken van een samenhangend geheel beschreven. Er staat in waarom deze werken bij elkaar horen, wat hun gezamenlijke herkomst is en hun beheersgeschiedenis, om wat voor soort documenten het gaat, over welke onderwerpen ze gaan, wat het acquisitiebeleid voor de deelcollectie is, in hoeverre de werken uit de collectie zijn gecatalogiseerd en gedigitaliseerd, wat de algemene fysieke staat van de materialen is en nog een hele reeks andere gegevens. In een ideale wereld zitten deze collectiebeschrijvingen in de onlinecatalogus en zijn ze gekoppeld aan de relevante titelbeschrijvingen (en omgekeerd).

Collectiebeschrijvingen maken het voor erfgoedbeheerders en -gebruikers mogelijk om snel een

globaal beeld te krijgen van het erfgoed dat een bibliotheek in huis heeft. Ze kunnen verborgen gehelelen zichtbaar maken door een digitale ingang te bieden op deelcollecties die nog niet zijn gecatalogiseerd of waarvan er alleen een papieren catalogus is. U denkt dat dat niet meer voorkomt? In 2011 wees onderzoek in opdracht van de Vlaamse Erfgoedbibliotheek uit dat bij achttien van de vierentwintig onderzochte bibliotheken in Vlaanderen tenminste de helft van de erfgoedcollectie alleen vindbaar was via klassieke kaartenbakken.¹

Collectiebeschrijvingen zijn ook uitermate nuttig om het beheer van collecties te helpen sturen. Verbanden tussen collectie-onderdelen worden duidelijk, er kunnen prioriteiten worden gesteld voor de verschillende deelcollecties op het vlak van preservatie, ontsluiting en digitalisering, en het collectiebeleid van een bibliotheek kan erop worden gebaseerd. Collectiebeschrijvingen kunnen ook helpen om complementariteit en overlap met andere bibliotheken te bepalen, zodat er afspraken kunnen worden gemaakt over acquisitiebeleid of andere soorten van samenwerking.

Collectiewijzer Erfgoedbibliotheek

In de Vlaamse bibliotheekwereld deed de collectiebeschrijving haar intrede in 2006. De voorloper van de Vlaamse Erfgoedbibliotheek begon toen op een gestandaardiseerde manier informatie te verzamelen over de bewaarcollecties van bibliotheken. Daarbij vertrok men van de *RSLP Collection Description*, een model dat in het Verenigd Koninkrijk was ontwikkeld om de eenvormigheid van collectiebeschrijvingen in musea, archieven en bibliotheken te bevorderen. De *Council for Museums, Libraries and Archives* gebruikte de standaard om een online database samen te stellen van 6000 collecties in 2000 erfgoedinstellingen. Zoals dat maar al te vaak gaat: deze database ging in 2012 samen met de organisatie ter ziele. De gegevens over de Vlaamse bibliotheken vonden daarentegen een thuis bij de nieuw opgerichte Vlaamse Erfgoedbibliotheek en verschenen in 2010 online in de Collectiewijzer Erfgoedbibliotheek (www.collectie-

wijzer.be). Daarin zitten vandaag 177 instellingen die bibliothecair erfgoed beheren, met 291 (deel) collectiebeschrijvingen.

In de aanloop naar de Collectiewijzer voerde de Vlaamse Erfgoedbibliotheek overleg met andere spelers in de sector. Daaruit bleek dat er behoefte was om de bestaande praktijk van het inventariseren van deelcollecties beter onderling af te stemmen. Op basis van feedback uit een sectorbrede werkgroep ontwikkelden FARO (het Vlaams steunpunt voor cultureel erfgoed), PACKED (het expertisecentrum digitaal erfgoed) en de Vlaamse Erfgoedbibliotheek een model dat erfgoedbeheerders in staat stelt om gedegen, uitwisselbare collectiebeschrijvingen op te stellen. Het model, dat als 'Cometa' (van 'collectiemetadata') door het leven gaat, is een uitbreiding van de *RSLP Collection Description*, met aandacht voor de specifieke behoeften van de Vlaamse erfgoedsector en de uitwisselbaarheid met gelijkwaardige standaarden. Zowel de aanpak als het gegevensmodel van Cometa hebben intussen ingang gevonden.

Ook in erfgoedbibliotheken begint het maken van deelcollectiebeschrijvingen gangbaar te worden. Een paar jaar geleden startten de zes partnerbibliotheken van de Vlaamse Erfgoedbibliotheek ermee, als onderdeel van een gezamenlijk traject voor de planning van het

Deelcollectie met regionale audio- en video-opnames in de Bibliotheca Wasiana, Sint-Niklaas. Foto: Stefan Tavernier

collectiebeleid. Bij de Erfgoedbibliotheek Hendrik Conscience en de Universiteitsbibliotheek Antwerpen, beide partners in de gemeenschappelijke Anet-catalogus, kwam het zelfs al tot een technische implementatie, waarbij het ook mogelijk is om collectie- en titelbeschrijvingen onderling te koppelen. Dat biedt een heel nieuwe blik op de inhoud van deze bibliotheken.

Welke deelcollectie?

In een bibliotheekcontext is de invulling van het begrip 'deelcollectie' trouwens wel wat problematisch. Een verkenningsronde langs de partnerbibliotheken van de Vlaamse Erfgoedbibliotheek wees uit dat de praktijk voor het segmenteren van bewaarcollecties van bibliotheken divers is, al is de indeling van deelcollecties in eerste instantie meestal gebaseerd op materiaaltype: manuscripten, incunabelen, oude drukken, moderne drukken, kranten, tijdschriften, plannen en kaarten, munten- en penningen.

Sinds enkele decennia is er groeiende aandacht voor herkomstcollecties. Vroeger werden bij aankoop of schenkingen van verzamelingen de afzonderlijke werken meestal geabsorbeerd door de instellingscollectie. Nu houdt men binnenkomende verzamelingen samen of zorgt men ervoor dat ze kunnen worden gereconstrueerd via de catalogus. Daarnaast komen thematische of genrematige deelcollecties voor (bijvoorbeeld Limburgensia of jeugdliteratuur). Soms zijn dat fysieke collecties (de werken zijn bijeen geplaatst), soms virtuele (de items laten zich identificeren via de catalogus).

Ten slotte laat een bibliotheekcollectie het toe om op basis van aandachtsgebieden 'deelcollecties' af te bakenen. Maar dan spreken we beter van 'zwaartepunten'. Dergelijke focusgebieden zijn vaak het resultaat van een historisch acquisitiebeleid, waarbij de nadruk niet zozeer lag op het verzamelen van erfgoed als wel op het bijeenbrengen van informatie binnen bepaalde kennisdomeinen.

De manier om de erfgoedcollectie te segmenteren wordt verder in elke bibliotheek gekleurd door de verschillende behoeften (rond onderzoek, beheer, conservering,

digitalisering, etc.) en door wisselende perspectieven op het gebruik van de collecties. Een collectie van een erfgoedbibliotheek kan dus op heel uiteenlopende manieren zijn onderverdeeld of 'verkaveld'.

Collectiewijzer 2.0

Ook bij de Collectiewijzer Erfgoedbibliotheken geldt de wet van de remmende voorsprong. Was deze eerst een voorloper, inmiddels heeft hij een zekere achterstand. De gegevens zijn aan een grondige update toe. Het veranderde discours rond deelcollecties is er nog niet in gereflecteerd: de beschrijvingen blijven vaak hangen op het niveau van de volledige bibliotheekcollectie. Dat is niet fijnmazig genoeg om de sector in staat te stellen het collectiebeleid onderling beter af te stemmen.

Het zou verder mogelijk moeten zijn om naast de deelcollecties ook de zwaartepunten van een bibliotheek te beschrijven, al dan niet gekoppeld aan de deelcollecties die aan die zwaartepunten invulling geven. Het ontbreekt in de Collectiewijzer verder aan een thematische classificatie en aan voldoende kenmerken om op te filteren. Die zouden de databank ook veel nuttiger maken voor burgers en wetenschappers op zoek naar specifieke bronnen (die je niet altijd op de voor de hand liggende plaatsen vindt). Gegevens over de waardering van deelcollecties ontbreken, terwijl die noodzakelijk zijn om te bepalen wat de kern is van de 'Bibliotheekcollectie Vlaanderen' en waar in de komende decennia de meeste middelen naartoe moeten gaan.

Om dat allemaal te ondervangen zijn investeringen nodig: in verbeterde technologie, in verdere bewustwording in de sector over het belang van deelcollectiebeschrijvingen, in het waarderen van collecties in onderlinge samenspraak. Allemaal zaken waar de Vlaamse Erfgoedbibliotheken op dit moment werk van maakt. Wordt vervolgd dus, met Collectiewijzer 2.0.

¹ Sam Capiou, Pierre Delsaert, David Coppoolse en Lieve Watteeuw, *De wet van de remmende achterstand. Preservering, ontsluiting en digitalisering in Vlaamse Erfgoedbibliotheken*. Antwerpen: Vlaamse Erfgoedbibliotheek 2012. www.vlaamse-erfgoedbibliotheek.be/bron/2544